

Háttal nem kezdünk mondatot, de viszont ez nem helytelen

Beszélgetés Schirm Anitával

A Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelvészeti Tanszék adjunktusa, Schirm Anita a Magyary-ösztöndíjat választotta, hogy le-
ránts a leplet a tévesen kerülendő nyelvi elemeknek ítélt diskurzuszjelölőkről.

„A diskurzuszjelölőket vizsgálom. Ezek olyan kicsi részei a szövegnek, amiket az átlag nyelvhasználók töltelékszavaknak gondolnak, pedig valójában funkcióval bíró nyelvi egységek” – kezdi esetelni kutatási területét Schirm Anita. Általános iskolás korunkban gyakran hallottuk a figyelmeztetést, az „és” és a „hát” nem a mondat elejére való, ezért elfogadtuk szabályként, de sosem kérdeztük meg: miért. A fiatal kutatóról úgy nyilatkozott, a nyelvvelésnek és az iskolai oktatásnak köszönhetően idővel funkciótlanságot, pongyola fogalmazási stílust társítottak az előbb említett példákhoz az „ugye”, az „illetve”, a „szóval”, valamint a „persze” szavakhoz is, ezért tévesen kerülendőnek bélyegezték meg őket. Pedig ki tudják fejteni a beszélőnek a mondanivalóhoz való viszonyulását, de a partnerek kapcsolatáról is árulkodhatnak amellet, hogy néhányuknak köztöszói szerepe is lehet. Sőt, a nyelvemlékek alapján az elemek gazdag funkcióköre már a kezdetektől adatolható. „Jelenleg az vizsgálom, hogy a pedagógiai kommunikáció szövegeiben ezek hogyan jelennek meg a tanári magyarázatokban, a tanár-diák interakciókban és a tankönyvszövegekben” – magyarázta kutatási területét. Az adjunktust már korábban, a doktori disszertációja készültkor is diskurzuszjelölők foglalkoztatták, akkor főként a történetüket vizsgálta.

Fotók: Szuda Sándor. Schirm Anita jelenleg a korpuszgyűjtésnél tart.

A kutatás több fázisból áll, egyelőre a korpuszgyűjtés folyamata zajlik. Schirm Anita most tanórákra jár, hogy hanganyagokat rögzítsen, majd visszahallgatva megnézi, hogy a tanárok és a diákok milyen funkciójukban használják a diskurzuszjelölőket, és hogy elhangzik-e rájuk vonatkozóan valamilyen nyelvhasználati szabály, nyelvi babona. Végül véletlenszerűen kiválasztott általános iskolai, középiskolai és felsőoktatásban használatos nyelvtankönyveket elemez, hogy a nyelvvelés, a kommunikáció stilsztika és szófajtan leírásaiban vizsgálja a jelölőkre mint „kerülendő” nyelvi elemekre vonatkozó szabályokat. „A legvégén egy mintafeladatsort állítok össze az oktatás különböző szintjeire, hogy abból kiderüljön, hogyan érdemes a legkisebbektől a nagyobbakon át egészen a nyelvészekig megtanítani mindezt.”

A Magyary-ösztöndíjas kutató nő küzd a nyelvi babonák ellen: szerinte a töltelékszavaknak is van funkciójuk.

Schirm Anita kutatási eredményeit az oktatásban szeretné hasznosítani, úgy véli, ha a tanárok megismerik a beszélt nyelv valós szerkezetét, akkor talán nem fognak nyelvi babonákat tanítani a diákoknak, mert azok gátat képezhetnek a beszélőkben. „A kicsiknek ott az utasítás, viszont valami magyarázatot akkor is kellene adni nekik, nem csak a tiltást. Hasznos lenne, ha a diskurzuszjelölőség egyáltalán bekerülne a tankönyvekbe, és nem csak arról olvasnának, hogy vannak ilyen töltelékszavak és pongyola nyelvi elemek. Természetesen léteznek ilyenek, de ezek sokszor igenis funkcióval bírnak, ugyanis nem léteznének, ha nem lenne funkciójuk” – fogalmazott. Érdekes egybeesés, hogy a szlovák „takže”, vagyis az „úgyhogy”, „hát” kötőszó ugyancsak mumus az oktatásban, tehát a határon túl is töltelékszerepet tulajdonítanak neki, annak ellenére, hogy funkcióval bíró elem. Hasonló a helyzet a „hát” szóval, amelyhez sokan csupán a hezitálást, a bizonytalanságot és az időhúzást társítják, pedig számos más szerepköre is van. A szó eredetileg helyviszonyt, majd időviszonyt fejezett ki, ezek a jelentései ma már csak nyelvtörténeti szövegekből adatolhatók, majd „tehát” jelentésben is használták, végül pedig diskurzuszjelölő lett belőle számos használati körrel. A nyelvi adatok szerint a „hát” használatos általános válaszelölőként, jelezheti a mondanivaló továbbvitelét, önjavító szerepben is állhat, lehet a magyarázkodás eszköze, illetve nyomatékosíthatja is a megnyilatkozást. A beszélői attitűdök közül képes felfokozott érzelmi állapotot jelölni: felindultságot, méltatlankodást, sürgetést,

ellentétet, türelmetlenséget, beleegyezést és csodálkozást, valamint erősítheti a kérdés retorikusságát, emiatt pedig udvariasági elemként is funkcionálhat.

Caál Bernadett

BOLYAI HELYETT MAGYARY

Schirm Anita a 16 hónapos, a konvergenciaregióra szóló Magyary-ösztöndíj mellett a Bolyai-ösztöndíjat is megpályázta hasonló témakörben. A kutatóról mindkét lehetőséget elnyerte, viszont a kiírás szabályai szerint csak az egyiket fogadhatta el.